

Alixonov Mirzoulugbek Paxlavonjon o'g'li

Andijon Mashinasozlik Instituti 1-bosqich tayanch doktoranti

Ulucceo2025@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqola YaIM o'sishi va jami eksportning ikki komponenti o'rtasidagi bog'liqlikni miqdoriy jihatdan o'rganadi, ayniqsa rivojlanayotgan va o'tish davridagi mamlakatlarda xizmatlar eksportining roliga e'tibor qaratadi. Unda xizmatlar xalqaro savdosi bo'yicha BOP statistikasiga ta'sir qiluvchi ba'zi kamchiliklar va uslubiy muammolar ochib berilgan va xizmatlar xalqaro savdosining asosiy tendensiyalari qisqacha tavsiflangan.

Kalit so'zlar: YaIM o'sish ko'rsatkichlari, ekonometrik tahlil natijasi, xizmatlar eksport darajasi, valyuta kirimlari, innovatsiyalar va texnologiyalar, diversifikatsiya, tashqi savdo balansi,

Xizmatlar savdosi, ayniqsa, rivojlanayotgan mamlakatlar uchun yangi daromad manbai sifatida qaraladi. Garchi xizmatlar savdosi jami jahon savdosining atigi 20,2 foizini (2010) tashkil etsa ham, qizig'i, so'nggi tendensiyalar rivojlanayotgan mamlakatlarning xizmatlar savdosidagi ulushi 1990 yildagi atigi 20 foizga nisbatan 32 foizga (2010) oshganini ko'rsatmoqda. , xizmatlar eksportining umumiy eksportdagi ulushi ham 1990-yildagi 18 foizdan 2010-yilda 30 foizga oshdi. Garchi rivojlanayotgan mamlakatlarning aksariyati hanuzgacha xizmatlarning sof importchisi bo'lsa-da, olimlar va siyosatchilar orasida keng tarqalgan e'tiqod mavjud. Rivojlanayotgan mamlakatlar uchun yangi daromad manbai sifatida xizmatlar eksportini yanada oshirish uchun katta salohiyatdir. Shunday qilib, ushbu tadqiqotning asosiy maqsadi Osiyoning tanlangan mamlakatlarida (masalan, Xitoy, Gonkong, Janubiy Koreya, Hindiston, Eron, Indoneziya, Malayziya, Filippin, Singapur, Tailand, Quvayt, Saudiya Arabistoni va Turkiya). 1985 yildan 2012 yilgacha bo'lgan davrni qamrab olgan yillik ma'lumotlardan foydalanilgan. Topilmalar shuni ko'rsatadiki, sinovdan o'tgan barcha makroiqtisodiy o'zgaruvchilar uzoq muddatda kointegratsiyalashgan. Xizmatlar eksporti ham iqtisodiy o'sishga sezilarli va ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Natijalar shuni ko'rsatadiki, rivojlanayotgan Osiyo mamlakatlari iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish uchun xizmatlar sohasi va xizmatlar eksporti samaradorligini oshirish uchun tegishli siyosat choralari ishlab chiqishga e'tibor qaratishlari kerak.

Ekonometrik tahlil shuni ko'rsatadiki, uzoq muddatda xizmatlar eksporti rivojlanayotgan mamlakatlarda YaIM o'sishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Shunga qaramay, rivojlanayotgan mamlakatlar uchun xizmatlar eksporti / YaIM o'sish aloqasi rivojlangan mamlakatlarga qaraganda zaifroq. Bundan tashqari, ko'pchilik rivojlanayotgan mintaqalarda 1990-yillarda eksportning o'sishini kuchaytiruvchi ta'siri pasaygan ko'rinadi, garchi bu pasayish ko'proq xizmatlar komponentiga emas, balki eksportning tovar komponentiga bog'liq ko'rinadi.

Xizmatlar eksporti mamlakat iqtisodiyotiga bir qancha muhim ta'sirlar ko'rsatadi. Quyida biz asosiy ta'sir yo'nalishlari keltirib o'tamiz:

1. Iqtisodiy o'sish : Xizmatlar eksporti mamlakatning yalpi ichki mahsuloti (YIM) ni

- oshirishga yordam beradi. Bu, o'z navbatida, iqtisodiy o'sishga turtki bo'ladi, chunki xizmatlar sektori ko'pincha yuqori qo'shilgan qiymatga ega bo'ladi.
2. Ish o'rinlari yaratish : Xizmatlar eksporti yangi ish o'rinlari yaratadi. Misol uchun, axborot texnologiyalari, turizm, moliya va ta'lim sohalarida yangi ish o'rinlari paydo bo'ladi. Bu, o'z navbatida, ishsizlik darajasini kamaytiradi va aholining farovonligini oshiradi.
  3. Valyuta kirimlari : Xizmatlar eksporti xorijiy valyuta kirimlarini oshiradi, bu esa valyuta zaxiralarini ko'paytiradi va milliy valyutaning barqarorligini ta'minlaydi.
  4. Innovatsiyalar va texnologiyalar tarqalishi : Xizmatlar eksporti orqali mamlakatlar ilg'or texnologiyalar va innovatsiyalarni qabul qiladi. Bu, o'z navbatida, xizmatlar sifatini oshiradi va raqobatbardoshlikni kuchaytiradi.
  5. Diversifikatsiya : Xizmatlar eksporti iqtisodiyotning diversifikatsiyasini ta'minlaydi, ya'ni faqat bitta sektor (masalan, xomashyo yoki ishlab chiqarish) ga bog'liqlikni kamaytiradi. Bu iqtisodiy xavfsizlikni oshiradi va bozor tebranishlariga nisbatan barqarorlikni ta'minlaydi.
  6. Sarmoyalarni jalb qilish : Xizmatlar eksporti mamlakatga xorijiy sarmoyalarni jalb qiladi. Xorijiy sarmoyadorlar mamlakat xizmatlar sektori imkoniyatlarini ko'rib, investitsiya qilishga tayyor bo'lishadi.
  7. Tashqi savdo balansini yaxshilash : Xizmatlar eksporti orqali mamlakat tashqi savdo balansini yaxshilashi mumkin. Eksport hajmi ortib, import bilan balanslashgan holda savdo balansini sog'lomlashtiradi.

O'zbekiston misolida, xizmatlar eksportining asosiy yo'nalishlari turizm, transport, axborot texnologiyalari va ta'lim sohalariga yo'naltirilgan. Bu yo'nalishlar rivojlantirilsa, mamlakat iqtisodiyotiga sezilarli darajada ijobiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Sanoati rivojlangan mamlakatlarga sanoat mahsulotlari, ayniqsa, mashinasozlik mahsulotlari va texnologiyalar eksport qilish xos bo'lsa, qoloq agrar iqtisodiyotga ega bo'lgan mamlakatlar eksportida xomashyo va oziq-ovqat asosiy rol o'ynaydi. Yakka ziroatchilik xo'jaliklari hukmron bo'lgan mamlakatlar eksportida 1—2 tovar turi asosiy o'rinni egallaydi. Yuklarni tashish, vositachilik operatsiyalari, turizm, ilmiy-texnika aloqalaridan va boshqalar xizmatlarni sotishdan olinadigan daromadlar ko'rinmas eksportni tashkil etadi va iqtisodiyoti rivojlangan ko'pgina mamlakatlarda uning ahamiyati ortib bormoqda.

Xizmat ko'rsatish sohasi korxonalarining menejerlari uchun muhim muammo – bu samaradorlik hisoblanadi. Shunga ko'ra, mehnat unumdorligini oshirish – bu ham davlat darajasida, ham korxonada darajasida belgilanadigan muhim maqsaddir. Ta'kidlash mumkinki, mehnat unumdorligini oshirmasdan samaradorlikni oshirish bu qoniqarsiz natijalarga erishishning ancha oson yo'llarini topishning o'zginasidir. Xizmat ko'rsatish sohasida mehnat unumdorligini oshirish vazifasi nafaqat uning oshishi, balki ko'p jihatdan rahbariyatning harakatlari natijasi bo'lib hisoblanadigan baholash bilan ham bog'liq bo'ladigan o'ziga xos murakkabliklarni namoyon qiladi.

Xizmat ko'rsatish sohasidagi yana bir muhim o'ziga xos xususiyatlardan biri shundan iboratki, bunda ko'plab xizmatlarni ko'rsatish mulkchilik huquqlarining o'rin almashuviz va xizmatlarning iste'molchilari hamda ishlab chiqaruvchilari o'rtasidagi munosabatlarning o'zgarishsiz amalga oshirilishidir. Ko'plab xizmatlar moddiylashgan bo'lmagani va nomoddiy qiymatliklar bilan munosabatlarga egaligi sababli buyumlarga bo'lgan mutlaq huquq kabi mulkchilik huquqi ham an'anaviy, tipik xizmatlarning nomoddiy, ko'zga ko'rinmaydigan tabiati bilan bog'liq bir qancha murakkabliklarga duch keladi. Xizmat ko'rsatish sohasida ko'pchilik vaziyatlarda nisbiy huquq, ya'ni bir tomondan, ishlab chiqaruvchining iste'molchiga talablari huquqi va ishlab chiqaruvchiga nisbatan iste'molchilarning majburiyatlari, ikkinchi tomondan esa iste'molchining ishlab chiqaruvchiga nisbatan talablari huquqi va ishlab

chiqaruvchining iste'molchiga nisbatan majburiyatlari amal qiladi. Xizmatlarni ishlab chiqarishning moddiy shart-sharoitlariga mulk huquqi muayyan darajada iste'molchining huquqlari bilan cheklanadi va bu yerda nozik huquqiy munosabatlar rivojlanadi. Ular iste'molchiga yetkazilgan ziyon o'rnini qoplash majburiyati xizmatlarni ko'rsatuvchining yoki mulk egasining zimmasiga yuklatilishini ko'zda tutib, bunda xavfsizlik talablariga yetarlicha darajada rioya qilmaslik anchagina zarar keltirishi mumkin bo'ladi.

Xizmat ko'rsatish sohasida intellektual mahsulot va nomoddiy qiymatliklar (masalan, tovar belgisi)ga nisbatan mulkchilik munosabatlarini qamrab oladigan intellektual mulk huquqi tobora keng yoyilmoqda. Intellektual mulk obyekti sifatida moddiy shakl emas, balki mazmun nazarda tutiladi. Lekin uni mulkchilik bilan birlashtiradigan asosiy jihat – bu intellektual faoliyat natijalariga to'la huquqning mutlaq xususiyati. Xizmat ko'rsatish sohasining rivojlanishida kichik korxonalar katta ahamiyatga ega bo'ladi. Jahon statistikasi shu haqida guvohlik beradiki, unga ko'ra, turli mamlakatlar va mintaqalardagi xizmat ko'rsatish ishlab chiqarishining katta qismi aynan kichik biznes sohasida jamlangandir.

Xulosa: Xizmatlar eksporti O'zbekiston kabi mamlakatlarning iqtisodiy manzarasini shakllantirish va yaxshilashda muhim rol o'ynaydi. Cheklangan tabiiy resurslarga ega dengizga chiqa olmaydigan davlat sifatida O'zbekiston xizmat ko'rsatish eksportiga strategik e'tibor qaratgani muhim iqtisodiy omil ekanligini isbotlaydi. An'anaviy tarmoqlardan xizmat ko'rsatishga yo'naltirilgan eksportga o'tish diversifikatsiyani osonlashtirdi, iqtisodiy zaiflikni kamaytiradi va barqaror o'sishni rag'batlantirdi.

Xulosa qilib aytganda, xizmatlar eksporti O'zbekistonda iqtisodiy taraqqiyotning muhim yo'li hisoblanadi. O'z inson kapitalidan foydalanish va istiqbolli siyosatni amalga oshirish orqali O'zbekiston uzoq muddatli iqtisodiy rivojlanish va barqarorlikni ta'minlovchi xizmatlar eksporti afzalliklaridan foydalanishda davom etishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Biryukov, P. A. (2018). Vliyanie kachestvennykh izmeneniy struktury eksporta tovarov na ekonomicheskii rost v Rossii V 2014–2016 gg. [Impact of Quality Changes in Merchandise Exports on the Russian Economic Growth in 2014–2016]. Mir Novoy ekonomiki [The world of new economy], 12(1), 22–35. DOI: <https://doi.org/10.26794/2220-6469-2018-12-1-22-35>. (In Russ.)
2. Marcelin, I., & Nanivazo, M. (2019). Can Export Promotion Agencies Stem the Deindustrialisation in Sub-Saharan Africa? Governance for Structural Transformation in Africa. In A. Elhiraika, G. Ibrahim, W. Davis (Eds.). Cham, Switzerland: Palgrave Macmillan, 189–220. DOI: <https://doi.org/10.1007/978-3-030-03964-6>
3. O'zbekiston milliy ensiklopediyasi (2000-2005) Календарь макростатистики торговый баланс США// МФД Инфо Центр.- Макрoэкономика США// Интернет журнал РБК— 31 августа.
4. Umarov O.S. Raqamli iqtisodiyot va uning rivojlanish tendensiyalari” Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar” ilmiy elektron jurnal. N ° 3 may- iyun 2018 yil 8. Servis plus Tom 12 2018 №el/ Service plus Volume 12 2018.
5. www.google.scholar ma'lumotlar ba'zasi